

УДК:40/42/48

ФРАЗЕОЛОГИЗМЛАР НЕМИС ХАЛҚИ МИЛЛИЙ МАДАНИЯТИНИНГ КЎЗГУСИДИР

Н.Ахмаджонов

ФарДУ табиий йўналишлар бўйича чет тиллари кафедраси ўқитувчиси,

А.Рўзиматова

хорижий тил ва адабиёти: инглиз тили йўналиши 4-курс талабаси.

ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ ЗЕРКАЛО НЕМЕЦКОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

Н.Ахмаджонов

ФарДУ табиий йўналишлар бўйича чет тиллари кафедраси ўқитувчиси,

А.Рўзиматова

хорижий тил ва адабиёти: инглиз тили йўналиши 4-курс талабаси.

PHRASEOLOGISMS ARE THE SIGN OF GERMAN CULTURE

Н.Ахмаджонов

ФарДУ табиий йўналишлар бўйича чет тиллари кафедраси ўқитувчиси,

А.Рўзиматова

хорижий тил ва адабиёти: инглиз тили йўналиши 4-курс талабаси.

Аннотация: Ушбу мақолада немис тилидаги фразеологизмларнинг келиб чиқиши ва қўлланиши ёритилган.

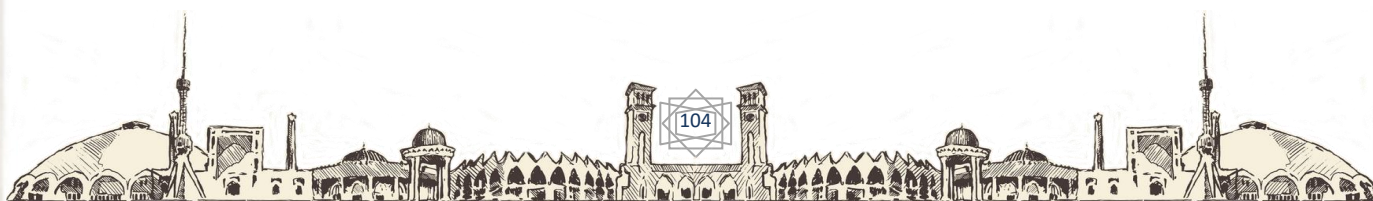
Аннотация: В данной статье освещаются происхождения и употребление фразеологизмов на немецком языке.

Annotation. This article discusses the origin and use of German language phraseologisms.

Таянч сўз ва иборалар: семантик бирликлар, фразеологик оборотлар, иборалар, маталлар, мақоллар, фразеологик бирлик, фразеологизмлар, миллий маданият, лексик маъно, фразеологик бирикмалар, семантик компонентлар.

Ключевые слова и выражения: семантические единства, фразеологические обороты, выражение, поговорки, пословицы, фразеологическое единство, фразеологизмы, национальная культура, лексическое значение, фразеологические сочетания, семантические компоненты.

Key words and word phrases: the origin and history of phraseologisms, semantic units, phraseological revolutions, phrases, parables, articles, phraseological units, phraseologisms, national culture, lexical meaning, phraseological connection, semantic components.

Тилларни ўрганиш – бу дунёни билишнинг муҳим усулларида биридир. Чунки айнан тил ёрдамида тарихий ва маданий мерос бир авлоддан иккинчи авлодга ўтади. Тарихда у ёки бу халқнинг анъаналари ёки маданий одатларини билмаслик жиддий миллий тўқнашувларга олиб келганлиги тўғрисида жуда кўп малъумотлар мавжуд. У ёки бу халқ тилининг ўзига хос хусусиятлари ҳамда таркибий қисмларини (компонентларини) ўргана туриб, биз бошқа тилда гапирувчи инсонларни яхшироқ тушуниш, ўз фикрларимизни аниқроқ ифодалаш, натижада халқлар ва мамлакатлар ўртасида бир-бирига тўғри келадиган ҳар томонлама етук ва дипломатик муносабатларни ўрнатиш имкониятига эга бўламиз.

Ҳар қандай чет тилини ўрганишда мазкур халқнинг тарихи ва маданияти билан яқинлашиш ҳосил бўлади. Ҳар қандай тилнинг муҳим таркибий қисми фольклор бўлиб (халқ оғзаки ижоди) ҳисобланади, яъни халқ ижоди, шу жумладан маталлар, идиомалар ва мақоллардир.

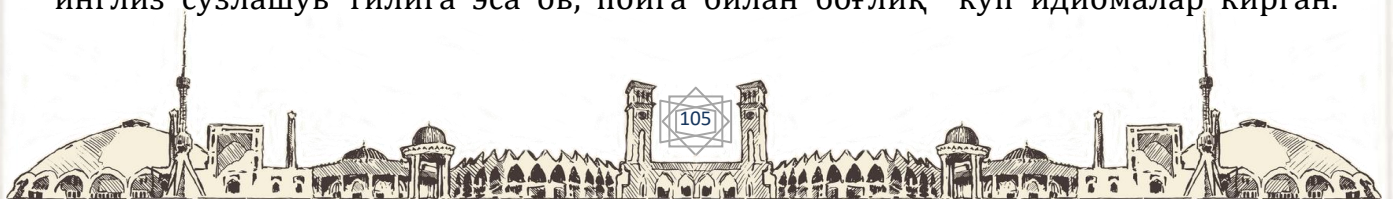
Фразеологизмлар – бу асрлар давомида шаклланган ҳамда кўп авлодлар ҳаётининг турли жиҳатларини акс эттирувчи халқ донишмандлиги, тарихий тажрибасининг ўзига хос жамламасидир. Фразеологизмларни маъносини тушуниш туфайли тили ўрганилаётган мамлакат одамларининг меҳнат фаолияти, турмуши ва маданияти, бир сўз билан айтганда ҳаёти тўғрисидаги тасаввур десак тўғрироқ бўлар эди. Фразеологизмлар, мақоллар ва маталлар маъносини тушуниш, улардан гапиришда (нутқда) аниқроқ ва тўғрироқ фойдаланиш имконини беради, нутқга такрорланмас хусусиятлар ва ўзгача манодорлик бахш этади.

Ҳар қандай халқнинг тарихини билмай туриб, уни ҳозирги кунини тушуниш, ўтмишини кўриш мумкин эмас. Фразеологизмларнинг кўпчилиги халқнинг ўзига хос миллий хусусиятларини акс эттириб, ўз моҳияти билан халқ тарихи, унинг ҳаёти, урф-одати ва анъаналарига кириб кетади.

Аввало, лексикада мазкур халқнинг асосий фаолияти билан боғлиқ бўлган ижтимоий тажрибалари акс эттирилган. У ёки бу лексик бирликларни борлиги амалий эҳтиёжлар билан изоҳланади.

Масалан, маълум халқнинг фразеологияси ва унинг ривожланишини маданий-тарихий ҳоссалари ўртасидаги ўзаро боғлиқлиги билан, масалан, муғул тилларидаги кўчма ҳаёт, туя, отда (от миниб) юриш тушунчалари билан боғлиқ бўлган кўп миқдордаги фразеологизмларнинг борлигини тушунтириш мумкин, бу ҳолат эса славян тилларига тўғри келмайди.

Италян ва испан тилларида католиклар черкови маросимлари ва рамзлари билан боғлиқ бўлган черковга оид фразеологизмлар кенг тарқалган, чунки черков халқнинг ҳаётида доим муҳим ўрин олган. Немис тилида пул тизими ҳамда Германияда ҳарбий ишни ривожланишини акс эттирувчи идиомалар айниқса кўп, инглиз тилида – денгиз билан боғлиқ бўлган фразеологизмлар, инглиз сўзлашув тилига эса ов, пойга билан боғлиқ кўп идиомалар кирган.

Шундай қилиб, бирор халққа муҳим бўлган семантик майдон, бошқасига мутлоқ тўғри келмаслиги (муҳим бўлмаслиги) мумкин.

Иккита миллатнинг маданияти ҳеч қачон бир-бирига тўлиқ мос бўлмайди. Академик Л.В.Щерба таъкидлашича, икки тилдаги тушунчалар бир-бирига тўғри келмаслиги сабабли, чет тилини ўрганишда нафақат сўзларнинг янги оҳанг шаклини, балки уларнинг асосида ётган янги тушунчалар тизимини ҳам ўзлаштириш керак.[5.76]

Фразеологизмларнинг регионал географияга оид аҳамияти учта қисмдан иборат:

1. Миллий маданиятнинг барча элементлари билан акс эттирилиши, яъни бошқа маданиятларда ўхшашликлар йўқ.

Wissen, wie der Hase läuft – ишни кўзини билмоқ;

Auf den Hund kommen – тубанлашмоқ, қашшоқлашмоқ.

2. Миллий маданиятни ўз таркиби бирликлари билан акс эттирилиши.

Aus einer Mücke einen Elefanten machen – пашшадан фил ясамоқ;

Aus dem Augen, aus dem Sinn – Кўздан нари, юракдан ташқари (кўз меҳрда).

3. Миллий маданиятни ўз тимсоллари билан акс эттирилиши, чунки келиб чиқиши туфайли эркин сўз бирикмалари маълум урф-одатлар, удумлар, турмуш ва маданиятнинг тафсилотлари, тарихий воқеалар ва кўпкина бошқа нарсаларни таърифлаш.

Schwarzes Schaf (қора қўй); *auf der Barenhaut liegen* (айиқ терисида ётмоқ).

Қора қўйнинг тимсоли қандай пайдо бўлиши мумкин эди? Унча катта бўлмаган тарихий маълумотнома бизга буни тушунишда ёрдам беради. Мерин қўйларини Германияга олиб келиниши чорвачиликни ривожланишига ёрдам берар эди. Бу қўйларни жуни одатда оқ рангда бўлар эди. Шунинг учун қўй подаси орасидаги қора қўй тўғри келмас эди. У ўзининг ранги билан кескин ажралиб турар эди. Ушбу, чамаси, турғун иборанинг асоси бўлди. Бу фразеологизм – одамга берилган салбий баҳо воситаси, бирорта салбий сифатлари бўйича атрофидагилардан кескин ажралиб туришини кўрсатади.

Тацит, қадимий германияликларни турмушини баён этишда маълум қилишича, эркак-жангчилар жанглар орасидаги танаффусларда ўз хужраларида айиқлар териси устида ётишар экан. Шулардан “auf der Barenhaut liegen” – (ҳеч нарса қилмаслик, дангасалик) фразеологик ибораси тарқалган.

Замонавий немис тилининг фразеологик таркибида, бошқа тиллардаги сингари, ўзининг келиб чиқиши билан қадимий урф-одатлар, ривоятлар, аломатлар билан боғлиқ бўлган фразеологик гуруҳи мавжуд. Ўхшаш фразеологик бирликларни тушунишнинг иложи бор, агарда уларни пайдо бўлиш сабаблари ёзма ёдгорликларда акс эттирилган ёки ҳозирги вақтгача халқ орасида сақланиб қолган бўлса.

Das Abendmahl darauf nehmen – (сўзма-сўз) бирор нарсага онд ичмоқ. Бу фразеологизм ўзининг келиб чиқиши билан ўрта асирдаги удум, айбини

исботлаш қийин бўлган айбланувчи киши одатда қилган гуноҳлари учун “худо томонидан бериладиган жазо”га йўлиқар эди. У бир бўлак қотган нон ёки пишлоқни ютиши керак эди, ва у буни осонликча бажарадимми ёки ютган нарсаси унинг томоғида тиқилиб қоладими шундан унинг айбдорлиги ё айбсизлиги ҳақида қарор қабул қилинар эди.

Den Stab uber jmdn brechen – кимгадур ҳукм чиқармоқ, (айнан) бирор-кимса устида калтак синдирмоқ. Бу ибора қадимий германиялик суд жараёнига бориб тақалади. Ўлимга ҳукм қилинганга қатл олдидан тантанали равишда ҳукм ўқилиб, ва судья ёғоч таёқни уч қисмга бўлиб, жазога ҳукм этилганнинг оёғи олдига: *Nun hilf dir Gott, ich kann dir nicht helfen* (энди сенга худо ёрдам берсин, мен сенга бошқа ёрдам бера олмайман) сўзлари билан ташлар эди. Бу ҳаракат олдинга ёқимсиз маросим тугаганлигини билдирарди: суд тугади, жиноятчи маҳкум қилинди.

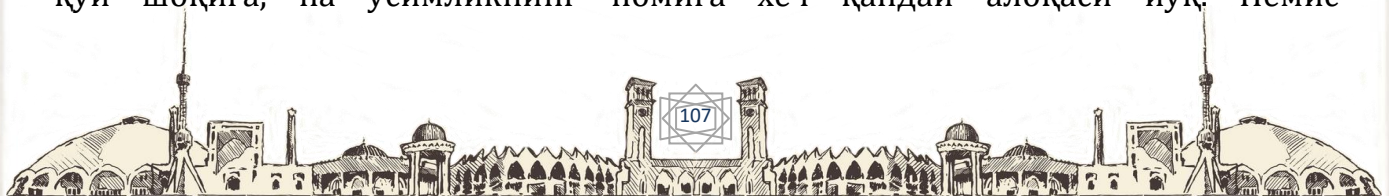
Bei jmdm in der Kreide stehen (кимнингдир бўри (мели) устида турмоқ) – 1) кимгадир қарз бўлмоқ, 2) (кўчма - тўғри маънода эмас) кимнингдир олдида қарздор бўлмоқ. Фразеологизм кичик ресторан эгаларининг у ёки бу мижоз томонидан бир кечада ичган кружкадаги пивалар сонини бўрда ёзиш одатлари ҳақида эслатади.

Einen Korb bekommen. Jmdm. einen Korb geben (сават олмоқ, кимгадир сават бермоқ) - 1) рад жавобини олиш, куёв бўлмишга рад жавобини бериш, (айнан) сават олмоқ, кимгадир сават бермоқ). Ушбу фразеологизм эски одат бўлиб, унинг маъноси шундаки – рад жавоби берилган куёв бўлмишга деразадан таги чириган сават ташланар эди, ва у саватда кўтарилаётганда таги тушиб кетиб, куёв бўлмиш кўтарила олмас эди. 17, 18-асрларда бу одат бир қанча ўзгарди: келин бўлмиш тўғри келмаган куёв бўлмишга умуман таги йўқ сават юборар эди. Замоनावий немис тилида бу ибора жуда кенг маънода ишлатилади: кимгадир рад жавобини бермоқ, бирор нарсдан бош тортмоқ, рад жавобини олмоқ.

Den Teufel an die Wand malen – (сўзма-сўз) (кимнидир кўрқитиб) турли-туман даҳшатларни тасвирламоқ, (айнан) деворда иблисни расмини чизмоқ. Иборанинг асосида қадимий ривоят ётади ва унга биноан иблисни номини айтиб, бирорта фалокат ёки уни ўзини чақириш мумкин. Ибора 16-асрдан буён ишлатилиб келмоқда.

Hals-und Beinbruch! – Муваффақият тилайман! Ишингиз ўнгидан келсин! (айнан) бўйнингни ва оёғингни синдирмоқ. Бу фразеологизм халқ ривояти билан боғлиқ: бирорта одамдан бахтсизликни қайтариш учун, унга уни тилаш керак.

Jmndn ins Bockshorn jags -фразеологизми жуда қадимий. Унинг дастлабки адабий қайд қилиниши 15-асрга тааллуқли. *Bockshorn* оти бир неча маънога эга: 1) қўйнинг шоқи, 2) пожитник (ўсимлик номи). Лекин фразеологизмни ўзи на қўй шоқига, на ўсимликнинг номига ҳеч қандай алоқаси йўқ. Немис

лингвистларининг эътирофича Ф.Дорнзайфнинг тушунтиришича фразеологизмни тимсоли пасха (диний байрам)га гулҳан ёқиш анъанасига бориб тақалади. *Bockshorn* - Гарцдаги пасхал гулҳанларининг номи (*Name des Osterfeuers im Harz*).

Eine ruhige Kugel schieben сўзл. такаллуфсиз 1) енгил ишни қилмоқ, осойишта ишда бўлмоқ, 2) жонини койитмай ишламоқ, шошилмасдан (айнан - шарни шошмасдан итариш). Гап Кегли ўйини тўғрисида бормоқда.

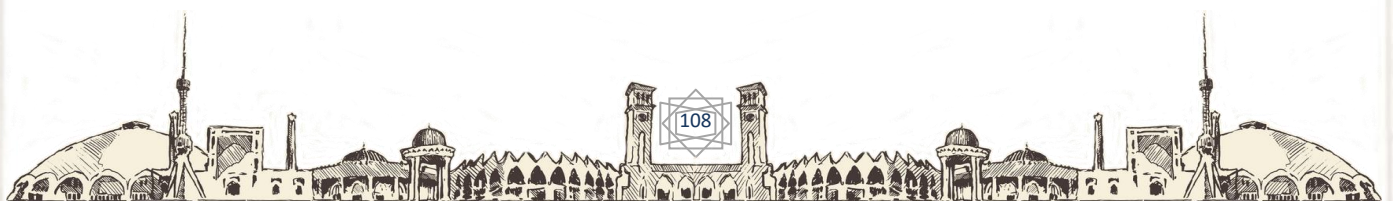
Кегли ўйини ватани Германия, у ерда бу ўйин XVII-XVIII асирлардан бери маълум. Ўйиннинг мақсади – оз миқдордаги шарларни қўл билан юмалатиб (одатда ёғоч полда) майдонда маълум тартибда териб қўйилган кўп миқдордаги ёғоч ёки пластмасса шакллар уриб еқитилади. XIX-XX-асрларда кегли кўп мамлакатларда фақат эрмак учун ўйин бўлиб қолмай, оммабоп спорт ўйинига айланди.

Alle neune! Бўлди! Тайёр! Ҳаммаси охиригача! (айнан: тўққистани ҳаммаси; ҳамма шакллар уриб туширилганда кегли ўйинидаги хайқирув). Бу гапда ибора “ҳаммаёқни охиригача бажариш” маъносида ишлатилади. [6.72]

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, фразеологик бирликларнинг қиммати шундаки, улар чуқур маънога эга. Оддий шаклнинг орқасида кўпинча нафақат инсон тажрибаси, балки шу тил эгаси бўлган халқ ҳаётининг шароитлари – унинг тарихи, маданияти, фалсафаси, қонунлари, мамлакат географияси, яъни маданий-миллий таркиби сақланади. Фразеологизмлар тегишли жамият ва тегишли маданиятда қадрланадиган ёки қораланадиган одамнинг маълум юриш-туриш тарзи, шунингдек хусусиятлари, фазилатлари ва камчиликларини акс эттириб қолмай, балки шаклантиради ҳам. Миллий хусусиятнинг маълум сифатлари тилда у ёки бу томондан намоён бўлади ва одам, болалигидан она тилининг лексикаси, идиоматикаси ва грамматикасини ўзлаштириб ўзи билмаган ҳолда атрофидаги дунёни ва шу дунёдаги ўзини шу тилда гапирувчи одамлар сингари қабул қила бошлайди. Немис фразеологияси немисларнинг феъл-атвори хусусиятлари ва хулқини акс эттириб қолмай, одамни миллий анъаналар доирасида тарбиялайди.

Фразеологик мувофиқликларни солиштириш, тил эгаларининг хулқ-атворидаги фарқли хусусиятларини намоён қилиб қолмай, балки уларнинг жонли фикр юритиш масалаларида тўхталиб ўтади.

Фразеологизмлар маъносини тушиниш туфайли ўрганилаётган тил мамлакат одамларининг меҳнат фаолияти, турмуши ва маданияти, бир сўз билан айтганда ҳаёти тўғрисида тўғрироқ тасаввурга эга бўлади. Фразеологизмлар, мақоллар ва маталлар маъносини тушуниш, улардан нутқда аниқроқ ва тўғрироқ фойдаланиш имконини беради ва нутқга ўзига хослик ва ўзгача ифодалилиқни бахш этади.

АДАБИЁТЛАР:

1. А.Лебедева. Национально-культурная специфика фразеологических единиц. "Учитель" №6, 2006
2. Т.М.Гуревич. Фразеология на уроках японского языка. "Иностранные языки в школе" №3, 2006
3. А.В.Сарапулова. Из истории фразеологических оборотов немецкого языка. "Иностранные языки в школе" №2, 2006
4. Шанский Н.М. Фразеология современного русского языка. М., 1985
5. Немецко-русский фразеологический словарь. Тузувчилар Л.Э.Бинович ва Н.Н.Гришин. "Русский язык" нашриёти Москва-1975
6. С.Г.Тер-Минасова "Язык и межкультурная коммуникация" М., Сўз, 2000
7. N.A.Xoshimova, A.Ro'zimatova //INGLIZ TILINI O'QITISHDA INNOVATSION VA ZAMONAVIY AXBOROT TECHNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH// MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH: a collection scientific works of the International scientific conference (10 July, 2022) - Berlin:2022. 166-170 page.
8. Ахмаджогов Н. Прецедент бирликлар ва уларнинг таснифлари. НамДУ. Илмий ахборотномаси. Наманган, 2021. 7-сон. – Б. 372-377.
9. Ахмаджогов Н. Прецедент номларининг метафорик ва нометафорик аҳамияти ҳақида. УзА. Илмий ахборот агентлиги – УзА илм фан бўлими – Тошкент, 2021. – Б. 207-213.
10. Ахмаджогов Н. Analysis of poetonyms used in poetry. International Scientific Journal ISJ Theoretical & Applied Science Philadelphia, USA issue 12, volume 104 published December 30, 2021 P. 509-512 Impact Factor: Philadelphia, USA ISRA (India) = 6.317 ISI (Dubai, UAE) = 1.582 GIF (Australia) = 0.564 JIF = 1.500 SIS (USA)= 0.912РИНЦ (Russia) = 3.939 ESJI (KZ) = 9.035 SJIF (Morocco) = 7.184 ICV (Poland) = 6.630 PIF (India) = 1.940 IBI (India) = 4.260OAJI (USA) = 0.350
11. Ахмаджогов Н. Analysis of poetonyms in prose works. International interdisciplinary research journal (giirj) Volume 10, Issue 2, February, 2022 ISSN: 2347-6915 SJIF Impact Factor: 7.472 P. 487-490
12. Ахмаджогов Н. Прецедент ном ва унинг мезонлари. //Илм-фан ва таълимда инновацион ёндашувлар, муаммолар, таклиф ва ечимлар// мавзусидаги 18-сонли республика илмий-онлайн конференцияси материаллари тўплами 30-ноябр, 2021-йил. 1-қисм ISSN (E) – 2181 – 1334 Б. 132-134
13. Ахмаджогов Н. Прецедент онимлар (номлар) ҳақида. ФарДУ чет тиллари факультети инглиз тили кафедраси. II-Халқаро онлайн илмий-амалий анжуман материаллари – Фарғона, 2021. – Б. 379-381.
14. Ахмаджогов Н. Conceptual analysis of poetonyms // Филологиянинг долзарб масалалари// халқаро илмий-амалий анжуман материаллари тўплами I-қисм – Фарғона 29 март, 2022.–Б.343-348.

